

ویژگی‌ها و الزامات آیین‌نامه جدید ارزشیابی دوره دوم متوسطه از دیدگاه آموزش مبتنی بر شایستگی

پای صحبت مهندس علی زرافشان، معاون آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش

اشاره

ارزشیابی پیشرفت تحصیلی در دوره دوم آموزش متوسطه فنی و حرفه‌ای دو ویژگی مهم دارد: اولین ویژگی تدوین استانداردهای ارزشیابی پیشرفت تحصیلی برای هر فصل (پودمان) در تمام درس‌هاست که شامل تعریف کیفیت، تعیین استاندارد عملکرد و معیارهای ارزیابی تحقق عملکرد می‌شود. دومین ویژگی در نظر گرفتن شرایط منطقه‌ای و تفاوت‌های فردی هنرجویان در موقعیت‌های مختلف در سراسر کشور و میزان تسهیلات و امکانات پشتیبانی‌کننده برای تحقق شایستگی است که به هنرآموزان امکان می‌دهد، براساس ویژگی اول از ابزارهای گوناگون موقعیت محور برای اثبات شایستگی استفاده کنند. به این منظور در خدمت علی زرافشان هستیم تا آیین‌نامه جدید را در تطبیق با این ویژگی‌ها تشریح کنند.

لطفاً نکات اصلی و تحولی آیین‌نامه ارزشیابی دوره دوم متوسطه را بفرمایید؟
آیین‌نامه جدید دوره دوم متوسطه، نسبت به گذشته تغییر چندانی نکرده است.

بله نسبت به گذشته تغییر چندانی نکرده، ولی شیوه‌نامه نحوه ارزشیابی دروس شایستگی‌های فنی و غیرفنی شاخه‌های فنی و حرفه‌ای در سال تحصیلی ۹۶-۱۳۹۵، برای اجرا به هنرستان‌ها ابلاغ شده است. آیین‌نامه جدید خیلی مبتنی بر شایستگی نیست، زیرا هنوز در آن تغییرات برنامه‌های درسی مشخص نشده است. ما همان آیین‌نامه آموزشی دوره متوسطه قبلی را بازنگری و روزآمد کرده و به تصویب رسانده‌ایم. ولی در مورد ارزشیابی «شایستگی‌محور» کارهایی انجام شده و الان در مسیر تصویب شورای عالی است. از جمله چارچوب ارزشیابی شایستگی‌محور توسط «شورای عالی آموزش و پرورش» مبتنی بر سند تحول و مبانی نظری سند و نیز برنامه درسی ملی تعیین شده است. در واقع، آموزش و ارزشیابی

را مبتنی بر شایستگی‌ها تعریف کرده است و در آن شایستگی‌ها به چند بخش تقسیم می‌شوند، شامل: شایستگی‌های پایه، شایستگی‌های فنی و شایستگی‌های غیرفنی. در برنامه درسی ملی چهار سطح شایستگی تعریف شده است. در خود سند تحول نیز برای دانش‌آموزان آموزش مبتنی بر کسب شایستگی‌ها و تربیت شایستگی‌محور تعریف شده است. به همین خاطر، ما براساس آنچه در راهکار ۱۹-۲ سند تحول آمده و در آنجا مشخص شده است که ارزشیابی در دوره‌های تحصیلی و پایه‌های تحصیلی چگونه خواهد بود، ارزشیابی را به دو گروه «ارزشیابی فرایندی» و «ارزشیابی پایانی» یا فرایندی و نتیجه‌گرا تقسیم کرده ایم.

درخصوص راهکار ۱۹-۲ سند تحول، به آقای دکتر ایرج خوش‌خلق سفارش داده شد تا به تبیین علمی آن بپردازد و بررسی کند، ارزشیابی فرایندمحور و نتیجه‌گرا چگونه است. ایشان پس از مطالعه و بررسی اظهار داشت، چون ارزشیابی کاملاً متکی بر برنامه درسی است، اینکه فرایند یاددهی - یادگیری چگونه باشد، ارزشیابی هم باید متناسب با همان فرایند باشد. ایشان ابتدا برنامه درسی شایستگی‌محور را بررسی کرد و درخصوص آن گفت: اگر این آموزش اتفاق بیفتد، چگونگی ارزشیابی هم معلوم خواهد شد.

طبق آنچه از کار آقای دکتر خوش‌خلق در جلسات متعدد و ارائه گزارش پایانی بر می‌آید، این کار پژوهشی و یافته‌های پژوهشی به یک چارچوب اصولی تبدیل می‌شود و مشخص می‌کند که منظور ما از ارزشیابی مبتنی بر شایستگی چه نوع ارزشیابی است. این اصول و چارچوب ارزشیابی پیشرفت تحصیلی، با عنوان اصول و چارچوب ارزشیابی پیشرفت تحصیلی شایستگی‌محور تدوین و به شورای عالی آموزش و پرورش ارائه شد و در بخش تعاریف آن، چگونگی یادگیری شایستگی‌محور و همچنین ارزشیابی پیشرفت تربیتی شایستگی‌محور، ارزشیابی پیشرفت تربیتی نتیجه‌محور و ارزشیابی پیشرفت تربیتی فرایندمحور و ارزشیابی پیشرفت تربیتی با رویکرد تلفیقی بیان شده است. این کلیدواژه‌ها، که دقیقاً در راهکار ۱۹-۲ سند تحول آمده‌اند، و چند کلیدواژه دیگر، مثل ارزشیابی پیشرفت تربیتی، استاندارد ملی، شاخص یا نشانگر شایستگی و بازخورد جزو تعاریف هستند. البته باید تعیین شود، هدف این نوع ارزشیابی‌ها چیست، بر

چه اصولی استوارند و دارای چه بخش‌های دیگری هستند.

تصویب چارچوب ارزشیابی پیشرفت تحصیلی شایستگی‌محور در چه مرحله‌ای است؟

این چارچوب در کمیسیون‌های شورای عالی آموزش و پرورش بررسی و الان از نظر کمیسیون‌های شورای عالی آموزش و پرورش نهایی شده است. یک‌بار هم در شورای عالی آموزش و پرورش مطرح شده، ولی هنوز به تصویب نرسیده است. اگر تصویب شود لازم است آیین‌نامه ارزشیابی پیشرفت تربیتی دوره‌های اول و دوم متوسط بر این اساس تهیه شود. البته ما به موازات این فعالیت، آیین‌نامه ارزشیابی تحصیلی و تربیتی دوره اول متوسطه را آماده کرده‌ایم، ولی چون ابتدا باید این مجموعه به تصویب برسد و بعد از آن، آیین‌نامه‌های دوره‌ها تهیه شود، منتظریم که ان شاءالله نوبت بررسی آن‌ها برسد.

پس پیش‌نویس آیین‌نامه دوره اول متوسطه الان آماده است؟

بله آماده است.

برای دوره دوم متوسطه چطور؟

بعد از اینکه این چارچوب اعلام شد، لازم است بخش ارزشیابی آیین‌نامه آموزشی دوره متوسطه دوم را که الان به تصویب شورای عالی آموزش و پرورش رسیده است، بازنگری کنیم و سپس آن را با چارچوب ارزشیابی شایستگی‌محور تطبیق دهیم.

فکر می‌کنید، براساس همین چارچوب ارزشیابی مبتنی بر شایستگی، چه الزامات اجرایی نیاز باشد؟

الزامات اجرایی آن اولاً تغییر رویکرد در سازمان‌دهی و تألیف محتوای برنامه‌های درسی است. به همین دلیل هم آقای خوش‌خلق ابتدا به سمت برنامه درسی شایسته‌محور رفت و از برنامه شروع کرد. چون ارزشیابی بخشی از برنامه درسی است و اگر اصل برنامه درسی مبتنی بر شایستگی و رویکردش، رویکرد شایستگی‌محور نباشد، طبیعی است که ارزشیابی نمی‌تواند شایستگی‌محور باشد. برعکس، اگر برنامه درسی مبتنی بر شایستگی باشد، برنامه هم همین‌طور می‌شود. خوش‌بختانه در سازمان پژوهش به موازات کاری که انجام دادیم، دوستان ما اهداف دوره‌های تحصیلی را مبتنی بر شایستگی‌ها تهیه کرده‌اند و مدت‌هاست که این اهداف در کمیسیون‌های شورای عالی

آموزش و پرورش در دست بررسی است و ان شاء الله به زودی برای تصویب در دستور شورای عالی قرار می‌گیرد. منظورم از برنامه‌های درسی مفهوم عام برنامه درسی است که مواد آموزشی را هم شامل می‌شود. لذا اگر برنامه درسی شایسته محور شود محتوای آموزشی ما هم شایسته محور می‌شوند.

بعد از بازنگری در برنامه درسی، مسئله مهم آموزش معلمان و تغییر نگرش آنان است تا بتوانند از آموزش و ارزشیابی فعلی فراتر بروند. این یک بخش خیلی مهم و اساسی است و البته تغییر محتوا بسیار دشوار است. در این خصوص شخصاً در سازمان با جمعی از همکاران در جلساتی که نزدیک به یک سال به طول انجامید، صحبت کرده‌ام. معلمان برای اجرای این گونه برنامه‌های درسی باید با این نگاه آشنا شوند. عین همین تغییر را در دوره ابتدایی داشتیم. ارزشیابی کمی را به ارزشیابی کیفی - توصیفی تغییر دادیم. در واقع داشتیم فرهنگ ۸۰-۹۰ ساله‌ای را تغییر می‌دادیم و این خیلی چالش برانگیز بود. کما اینکه وقتی کتاب بخوانیم بنویسیم را عوض کردیم، با چالشی خیلی جدی مواجه شدیم. زیرا چندین نسل با روش کتاب‌های قبلی آموزش دیده بودند و ما می‌خواستیم تغییر ایجاد کنیم. تلاش برای این تغییر هنوز هم ادامه دارد. لذا این تغییر نگرش همکاران فرهنگی بسیار کلیدی است و تغییر در نگرش، دانش و مهارت‌هایشان را شامل می‌شود که به تدریج اتفاق خواهد افتاد.

اتفاقاً یکی از سؤالات مورد نظر در خصوص دوره‌های آموزشی مورد نیاز برای اشاعه فرهنگ سازی همین بوده که شما پاسخ دادید و اهمیت آن را یادآور شدید. لطفاً بفرمایید، اجرای آیین نامه (بر مبنای چارچوب تهیه شده) چه کمکی به فرایند یاددهی - یادگیری می‌کند؟

خوش بختانه دفتر تألیف فنی و حرفه‌ای و کار دانش، با توجه به تغییر ساختار و رسیدن تغییرات ساختاری به پایه دهم و تعریف جدول مواد درسی جدید، از چند سال قبل بحث چارچوب برنامه درسی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای را تبیین و تدوین کرده و در همان جا به بحث ارزشیابی هم پرداخته است. چون منشأ رجوع به ارزشیابی شایستگی محور آموزش‌های فنی و حرفه‌ای است، یعنی آموزش و ارزشیابی شایستگی محور ابتدا از حوزه آموزش‌های مهارتی و فنی و حرفه‌ای شروع می‌شود، بعد به

آموزش‌های نظری می‌رسد و گسترش پیدا می‌کند، لذا همکاران ما در دفتر تألیف فنی و حرفه‌ای و کار دانش. با توجه به پیشینه و سابقه‌ای که وجود داشت و همچنین با توجه به کار پنج شش ساله‌ای که در چارچوب برنامه درسی آموزشی فنی و حرفه‌ای و کار دانش مبتنی بر سند تحول و اسناد دیگری که در حوزه آموزش‌های مهارتی وجود دارد انجام داده بودند، الان آماده‌اند کتاب‌های درسی جدید را بر مبنای آموزش‌های شایستگی محور و ارزشیابی شایستگی محور تدوین کنند.

قبلاً کلاس آموزش‌های نظری از ساعات کارگاهی جدا بود. هنرجویان در کلاس توسط هنرآموز آموزش‌های نظری را می‌دیدند و بعد در کارگاه همان‌ها را عملی می‌کردند. در حال حاضر تلفیق ایجاد شده و هنرآموز آموزش را در همان کارگاه ارائه می‌کند و هر بخشی از آموزش به صورت پودمانی جدا انجام می‌شود. بعد از آموزش، ارزشیابی در پایان هر درس براساس شایستگی‌های مورد انتظار تعریف می‌شود و هنرآموزان و هنرجویان باید بر مبنای فرایند آموزش و ارزشیابی کار خود را پیش ببرند. این اقدام خوبی است، زیرا باعث می‌شود آموزش‌های فنی و حرفه‌ای پیش‌تاز شود و با هموار کردن راه، مفاهیم و روش‌ها نیز تبیین شوند. ضمناً از این تجربه می‌توانیم در بخش‌های دیگر نیز استفاده کنیم.

خوش بختانه هم کتاب‌های درسی بر این مبنای تبیین شده‌اند، هم دستورالعمل ارزشیابی پیشرفت تحصیلی برنامه‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کار دانش مبتنی بر همین موضوع به استان‌ها و هنرستان‌های کشور ابلاغ شده‌اند. امیدواریم که این اقدام منشأ تغییر و تحول در حوزه آموزش و پرورش شود.

رابطه آیین نامه را با گواهی نامه‌ها و صلاحیت‌های حرفه‌ای برای کسب اشتغال دانش‌آموختگان چگونه می‌بینید؟

گواهی نامه‌ها طبیعتاً مبتنی بر آموزش و ارزشیابی‌اند. گواهی نامه تأیید می‌کند که این فرد آموزش‌های خاصی را دیده و ارزشیابی شده است. نتیجه ارزشیابی و آموزش هم در قالب نمره و توصیف بیان می‌شود. لذا تغییر ارزشیابی به ارزشیابی شایستگی محور می‌تواند در فرم و شکل گواهی نامه‌ها تغییر ایجاد کند، ولی محتوای آن تغییر زیادی نخواهد داشت، زیرا در هر حال گواهی می‌خواهد یک یادگیری را تأیید و اعلام کند. یادگیری قبلاً شکلی داشت و امروز مبتنی بر شایستگی است و

گواهی می‌شود این فرد دارای شایستگی‌هایی است که شبیه ارزشیابی توصیفی درجه‌بندی شده‌اند. درجه‌بندی‌هایی که امروز در کتاب‌های درسی مطرح‌اند، نمره‌ای ۰ تا ۲۰ نیستند. بلکه درجه کیفی‌اند و چهار سطح برای آن‌ها تعیین شده است که هر کدام تبیین می‌کند، فرد در این موضوع خاص این طیف از یادگیری را کسب کرده است.

آیا این موضوع را به عنوان یک امتیاز می‌بینید؟

یک امتیاز است. به هر حال ارزشیابی شایستگی محور از چنین امتیازی برخوردار است.

این چارچوب با سند تحول چه ارتباطی دارد؟

این چارچوب برای تبیین راهکار ۲-۱۹ سند تحول در نظر گرفته شده است. در آنجا بیان شده است که ارزشیابی باید در دوره‌های تحصیلی طراحی شود و نظام ارزشیابی براساس استانداردهای ملی برای گذر از دوره‌های تحصیلی به اجرا درآید. همچنین، رویکرد ارزشیابی فرایند محور در پایه‌های تحصیلی دوره‌های ابتدایی و رویکرد تلفیقی، یعنی فرایندمحور و نتیجه‌محور، در سایر پایه‌های تحصیلی اجرا شوند. اصلاً برای عملیاتی کردن این راهکار بوده که مطالعه آن سفارش داده شده و این اقدامات صورت گرفته است. چارچوبی که تهیه شده در واقع چارچوب تبیین راهکار ۲-۱۹ است و آیین‌نامه‌هایی که از این به بعد نیز تصویب می‌شود، آیین‌نامه‌های راهکار ۲-۱۹ هستند. لذا کاملاً در جهت عملیاتی شدن سند تحول است.

در این میان ذی‌نفعان - کارفرما، والدین و... - چه نقشی دارند؟

خوش‌بختانه برنامه‌های درسی آموزش‌های مهارتی فنی و حرفه‌ای و کاردانش در چارچوب دو گروه از نیازها پیش‌بینی شده‌اند: نیازهای بازار کار و نیازهای آموزش. در نیازهای بازار کار، حوزه اشتغال و دغدغه‌ها و نیازهای ذی‌نفعان مورد توجه قرار گرفته که این موضوع در برنامه‌ها نشان داده است. اتفاقاً در همان ارزشیابی که باید انجام شود، بخشی مربوط به این است که باید بگویند: آیا نیرویی که در پایه دهم تربیت شده، شایستگی‌های موردنظر بازار کار را کسب کرده است یا نه؟ زیرا برنامه درسی آموزش‌های فنی و حرفه‌ای نیاز بازار کار را از همین ذی‌نفعان دریافت کرده است و این‌ها گفته‌اند که چه می‌خواهند و سپس برنامه درسی بر مبنای آن نیازها

تبیین شده‌اند.

بخش دوم نیاز آموزشی است که به نیاز دانش‌آموزان، نیاز آموزش و پرورش، نیاز تعلیم و تربیت و نیاز حوزه‌ها و موضوعات یادگیری بر می‌گردد. این نیازها هم خوش‌بختانه در چارچوب برنامه درسی ملی منظور شده‌اند. بنابراین اگر ارزشیابی بخواهد انجام شود، قطعاً باید چارچوب برنامه درسی پایه دهم را ببیند و بر مبنای آن ارزشیابی را به عمل آورد. به ما بگوید که در هر بخش تا چه حد توفیق پیدا کرده‌ایم که به اهدافمان دست یابیم یا کجاها ناموفق بوده‌ایم. کجا را باید اصلاح کنیم و کجا به اصلاح نیاز ندارد و به اهداف موردنظرمان دست پیدا کرده‌ایم.

اگر صحبت خاص دیگری هست، بفرمایید.

این موضوع چون یکی از موضوعات تحولی در آموزش و پرورش است و می‌خواهد ما را از وضع موجود به سمت سند تحول و برنامه درسی ملی سوق بدهد، طبیعی است که به تدبیر نیاز است. در مرحله بعد صوری می‌خواهد، چون تغییر نگرش‌ها اولاً کار دشواری است و بعد هم زمان‌بر است. لذا باید جامعه فرهنگی کشور و علاقه‌مندان به حوزه تعلیم و تربیت برای دستیابی به اهداف شایستگی محور صوری به خرج بدهند تا بتوانیم این تغییر را در طول زمان مدیریت کنیم و پیش ببریم و ان‌شاءالله شاهد تغییر و تحول جدی در این حوزه باشیم.

البته اینکه از آموزش‌های فنی و حرفه‌ای آغاز شده خیلی خوب است. من تصور می‌کنم کاری که در پایه دهم اجرا شده، مثل بقیه برنامه‌های درسی جدید است که پژوهشگاه تعلیم و تربیت در مرحله اجرا آن‌ها را ارزشیابی می‌کند. ما نیاز داریم این تغییر رویکرد را نیز ارزشیابی کنند و نتایج آن را از این نظر که آیا ما توانسته‌ایم ارزشیابی شایستگی محور و آموزش شایستگی محور را در برنامه‌های درسی خودمان بروز بدهیم یا نه، اعلام کنند؛ اینکه چقدر توانسته‌ایم ارزشیابی شایستگی محور را در کتاب‌ها تبیین کنیم و این ارزشیابی تا چه حد توانسته است به ارتقای کیفیت یادگیری بچه‌ها کمک کند. ما حتماً به چنین ارزشیابی نیاز داریم، زیرا به ارتقا و بهبود کاری که شروع کرده‌ایم، کمک خواهد کرد.

از فرصتی که در اختیار ما گذاشتید، سپاس‌گزارم.